

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНТИКРИЗОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

*М.О.Плескач, аспірант
Національний аграрний університет*

Проведено порівняльний аналіз кризових явищ економічно розвинутих країн та сформовано визначення антикризового управління.

Вступ. Криза сучасної ринкової економіки виникла внаслідок формування світового господарства на рубежі століть у зв'язку зі зростанням усупільнення виробництва в національному і міжнародному масштабах.

Події, що відбуваються в Україні, тісно пов'язані із загальним ходом розвитку світової економіки.

Які ж шляхи подолання кризи, які нові тенденції проби-ли собі дорогу в розвитку економіки? Генеральна нова тенденція пов'язана з необхідністю втручання в стихійні ринкові відносини відомої регулюючої сили, доповнюючої дії „невидимої руки” дією „руки”, достатньо помітної і відчутної, тобто про посилення свідомого, перш за все державного регулювання економіки, з допомогою якого долаються об'єктивні недоречності ринкового регулювання.

Результати дослідження. Економіка України, як і багатьох інших країн світу, знаходиться в стані транзитивності – це специфічний стан великої групи постсоціалістичних країн і країн, що розвиваються. Небачений раніше масштаб перехідності і складність її форм дають можливість говорити про якість нового явища у світовій економіці. Глибина і тривалість трансформаційного спаду, очевидно, залежать від ступеня встановлених диспропорцій: об'єму трансформаційних завдань з точки зору рівня техніки і технологій; ступеня розвитку реальних ринкових відносин і т.д. Особливе значення в даному випадку має суб'єктивний фактор – ефективність керівництва перехідними процесами, частково, адекватність рішень, що приймаються, реальним потребам. В період криз

будь-яке суспільство здійснює кроки по централізації державного управління. Таким шляхом йшли США під час Великої депресії, Франція, інші країни. Але якщо особливі повноваження Рузвельта і де Голя реалізувались за наявності достатньо потужної противаги – розвитку ринку, то у нас ще тільки необхідно формувати ринок. Звідси сьогоденні економічні труднощі. Українська економіка по всіх вказаних параметрах мала на початку перехідного періоду „найсприятливіші„ умови для глибокої трансформаційної кризи.

Практика реформ, аналіз багатьох її недоречностей свідчить про те, що велике значення в забезпеченні ефективного послідовного реформування і в подоланні трансформаційної кризи мало б зусилля централізованого регулювання цих процесів, пов'язане частково і з функціями держави. насамперед це пояснюється взагалі зростанням в перехідній економіці суб'єктивного фактору. Особливого значення це набирає у зв'язку з тим, що плановій економіці характерне надцентралізоване державне управління, злам якого в перший момент породжує своєрідний вакуум, втрату керування господарством в масштабах української економіки. Посилення ролі держави тому розуміється не як відновлення її попередніх функцій, а як оволодіння ситуацією, що склалася – розладу і хаосу, подолання її і здійснення керівництва економікою на інших (економічних) принципах.

Особлива роль держави відводиться у зв'язку з необхідністю реформування економіки і забезпечення дії нових правових основ функціонування економіки з переходом до ринкового механізму.

Розпад централізованої ринкової економіки не значить абсолютної відмови від плануючої ролі держави. Змінюється характер інституціональної організації планування. Взаємодію планування і саморегулювання по відношенню до соціально-економічних систем слід розглядати не з позиції антагонізму і протистояння, а як органічне поєднання.

Послаблення ролі держави в економіці при нерозвинутості її інституціональної структури і пробілах в законодавстві по-

силює неможливість керування господарським життям. Ринковий механізм сам по собі не дає можливості своєчасно виявляти переваги розвитку відповідних галузей, прискорення структурної перебудови промисловості. Це – функція державного регулювання економіки.

Державне регулювання економіки або державна економічна політика в ринковому господарстві являє собою систему типових заходів законодавчого, виконавчого і контролюючого характеру, які здійснюються уповноваженими державними установами і громадськими організаціями з метою стабілізації і пристосування до існуючої соціально-економічної системи відповідно до змінних умов.

В умовах розвитку системної кризи економіки також необхідна суттєва розробка заходів антикризового управління на мікро- і макрорівнях. В зв'язку з цим необхідне чітке обґрунтування поняття „антикризове управління”. Не дивлячись на те, що цей термін є в даний час одним із найпопулярніших термінів в економіці України, зміст його недостатньо визначений. Дуже часто в ряді економічних джерел не фіксуються ознаки розбіжностей антикризового і звичайного управління. Увага, як правило, акцентується на ліквідації криз, а не на мірах по їх недопущенню в механізмі банкрутства. Так як на досягнення цілі направлено більшість сучасних розробок в області теорії і практики управління, а саме зміст антикризового управління не розкрито достатньо повно з врахуванням української специфіки.

Так, наприклад, антикризове управління визначається західноєвропейськими економістами як „діяльність, необхідна для подолання стану, який загрожує діяльності підприємства, при якому основним питанням стає виживання”. При цьому дана діяльність характеризується „підвищенням інтенсивності застосування засобів і методів на підприємстві, необхідних для подолання ситуації, що загрожує існуванню підприємства”[8].

На думку англійського економіста К.Хаберланда, „ проходить перенесення всієї уваги на сьогочасні, короткотерміно-

ві проблеми, одночасно пов'язані з проведенням жорстких і швидких рішучих мір" [1].

Разом з тим, деякі автори, які хочуть підкреслити „звільняючий і позитивний характер криз”, визначають антикризове управління як створення комплексу методів і інструментів, які дозволяють повідомити про швидкочасний переломний момент і розробку нового курсу розвитку [1]. Разом з тим антикризове управління включає в себе і тимчасові характеристики. По перше, це визначення включає в себе всі завдання по розробці і проведенню заходів, які під час кризи ведуть до послаблення, подолання кризового процесу, що, на думку Д.Коппа, „ необхідно характеризувати як антикризове управління у вузькому значенні”, і по – друге, до цього необхідно додати ще „профілактику і терапію кризи, і це буде поняттям антикризового управління у широкому розумінні [8]. Подібне визначення дає і відомий дослідник в даній сфері Т.Янике, при цьому він визначає завдання керівництва і дій в рамках гострої кризи як „реактивний антикризовий менеджмент” і завдання профілактики криз як „превентивний (попереджувачий) антикризовий менеджмент” або антиципативний (попереджувачий) антикризовий менеджмент [2].

Професор І.К.Ларіонов дає наступне визначення поняття „антикризове управління”. В широкому розумінні антикризове управління – це система управлінських мір по діагностиці, попередженню, нейтралізації і подоланню кризових явищ і їх причин на всіх рівнях економіки [1]. При даному визначенні всякий активний вплив на економіку з метою забезпечення її ефективного функціонування належить до антикризового управління.

Однак необхідно підкреслити, що всі основні економічні дисципліни (фінансовий аналіз, стратегічне і тактичне планування, маркетинг, інвестиції, менеджмент) об'єднані в понятті антикризового управління і видозміненому, трансформованому вигляді на основі одного критерію: діагностика, попередження, нейтралізація і подолання криз. Разом з тим, у вузькому розумінні антикризове управління – це система

організаційно-управлінських мір щодо окремого господарюючого суб'єкту, який знаходиться у стані кризи, що, як правило, виражається у неплатоспроможності, яка у випадку її затяжного невизначеного характеру нейтралізується через процедуру банкрутства. При цьому для антикризового управління у вузькому розумінні більше значення має встановлення факту фінансової нестійкості господарюючого суб'єкту [6]. Професор А.П.Градов визначає антикризове управління як «розробку і першочергову реалізацію заходів, направлених на нейтралізацію найбільш небезпечних, тобто найбільш інтенсивно впливаючих на завершальне явище шляхів, які призводять до кризового стану» [3].

В.О.Василенко антикризовим управлінням називає «управління, у якому під тиском за планових чи випадкових факторів поставлено певним чином передбачення небезпеки кризи і використання її факторів для наступного стійкого розвитку організації» [4].

Таким чином, поняття „антикризове управління” можна розглядати у найширшому розумінні і визначити його як планування і проведення міроприємств по збереженню базових змінних величин внутрішнього середовища господарюючого суб'єкту. В зв'язку з цим слід розрізняти „реактивний” і „антиципативний” види антикризового управління. Саме через прямий вплив на забезпечення збереження базових змінних величин, таких як ліквідність, дохід або обіг, окремі складові частини „реактивного” антикризового управління характеризуються чітким і конкретним, спрямованим намаганням, як наприклад, досягнення певного рівня ліквідності або доходності. Це цілеспрямовання, а також одночасно з цим обмеженість тимчасового діапазону, суттєво ускладнює розробку ефективної антикризової концепції, переосмислення попередніх цілей і норм. При цьому „реактивне” антикризове управління можна охарактеризувати як планування і введення заснованих на невеликій кількості критеріїв заходів, метою яких, як правило, є відновлення попереднього, докризового стану. В проти-

лежність цьому „антиципативне” антикризове управління за- сноване на загальних цілях, які можуть бути сформовані тіль- ки на більш низькій ступені, ніж завдання розробки конкрет- них міроприємств. Антиципативні відносини розуміються як довготермінові завдання управління, які можуть охоплювати всі області функціонування господарюючого суб'єкту [5].

Світова практика антикризового управління передбачає наявність двох концепцій сприйняття криз, а саме відношен- ня до кризи, орієнтоване на збереження базових параметрів існуючої системи і орієнтоване на реконструкцію або оновлен- ня системи. В першому випадку криза сприймається як за- гроза і перешкода, що означає для задіяних індивідів колекти- ву втрату суверенітету і суттєвості. Наслідком цього є сприй- няття криз в негативному розумінні і розробка заходів щодо відновлення докризового стану параметрів системи. У другому випадку криза розглядається як вказівка на необхідність онов- лення, перебудови в еволюційному процесі розвитку системи, і тим самим вноситься звільнення від певної ірраціональності або неправильно встановлених цілей і правил. Внаслідок цьо- го всі вимоги до зміни попередньої ситуації, як викликали кри- зу, розглядаються в позитивному напрямку. При цьому в основі розробки антикризових заходів – не боротьба з кризою, а зміна структури системи у відповідності з новими вимогами.

Таким чином, можна сформулювати визначення антикризо- вого управління таким чином: антикризове управління – це комплекс управлінських заходів стратегічного і тактичного характеру по діагностиці, попередженню, нейтралізації і по- доланню кризових явищ і їх причин на всіх рівнях економіки, головною метою якого є нейтралізація найбільш загрозливих ситуацій, які приводять до кризового стану.

На сьогодні вкрай необхідно від паливно-сировинної орі- єнтації, санації морально і технологічно застарілих вироб- ництв і безперспективних соціально-утриманницьких проєк- тів перейти до активної державної політики підтримки про- грам і проєктів, направлених на вирішення невідкладних про-

блем перебудови у сфері соціально-економічного розвитку всіх суб'єктів економіки, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а також в галузі виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг, розвитку інноваційного потенціалу, впровадження нових інформаційних технологій. Для створення найбільш сприятливих умов, сприяючих безкризовому розвитку господарюючих суб'єктів, необхідні гарантовані преференції для інвестицій, а саме: урядові і регіональні податкові пільги, митні пільги, державні гарантії.

В Україні результативне вирішення комплексу проблем соціально-економічного розвитку і створення основ для безкризового розвитку можливе лише у тому випадку, коли будуть розроблені ефективні економічні, правові, організаційні, фінансові, адміністративні методи і способи змін пріоритетів соціально-економічної стратегії держави і господарюючих суб'єктів, а також заходи, які, в свою чергу, дозволять всі галузі народного господарства зробити зацікавленим об'єктом активного інвестування державного і приватного капіталу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтман Г. Х. Звездные часы лидерства: лучшие стратегии управления в мировой истории / Альтман Г. Х. — М.: ДИС, 2000.
2. Грязнова А. Г. Антикризисный менеджмент / Грязнова А. Г. — М.: Просвещение, 2001.
4. Градов А. П. Национальная экономика / Градов А. П. — СПб: Специальная литература, 1999.
5. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : Навч. посібник / Василенко В.О. — К.: ЦУЛ, 2003.
6. Коротков П. М. Антикризове управління / Коротков П. М. — М: Наука, 2000. — 504с.
7. Ларионов И. К. Антикризисное управление / Ларионов И. К. — М.: Дашков и Ко, 2001.
8. Mason, Edward S. The economic and social modernization of the regions.— Harvard University Press, 1999.
9. Стиглиц Дж., Мосты через пропасть : макро и микростратегии для России / Стиглиц Дж., Эллерман Д. // Проблемы теории и практики управления. — 2000. — №5.